

A magyar Svájc:

Óbánya

Élfogultság nélkül kijelenthető, kevés olyan gyönyörű környezetben fekvő települése van Magyarországnak, mint Óbánya. A sűrű erdők ölelésében fekvő kis-falu történelme évszázadok óta szorosan kapcsolódik a környék erdeihöz.

A Kelet-Mecsek rengetegében megbúvó Óbánya területén már az Árpád-korban is laktak. Ezt bizonyítja középkori eredetű temploma, és a falu határában álló Rékavár megmaradt kövei. Nem minden alap nélküli az a vélekedés, hogy itt született a 11. században Skóciai Szent Margit, aki Szent István király unokájaként sokat tett a skót katolikus egyházért, és ezért máig nagy népszerűségnek örvend William Wallace hazájában.

Az Öreg-patak mentén húzódó falu igazi történelme azonban csak a visszafoglaló háborúk után, a 18. században kezdődött. A Rajna–Frankfurt mellékéről érkező telepesek már 1718-ban megtelepedtek a Nádasd melletti rengetegben. A terület földesurának, Wilhelm Nesselrode pécsi püspöknek nagy szüksége volt a képzett iparosokra az újonnan alapított üveghutákhoz, melyek termékeivel az épülő templomokat, plébániákat akarta ellátni üveggel. Nádasd anyakönyvében először 1723-ban tűnt fel a település Vitraria Antiqua néven, a század folyamán azonban mindinkább Glashütten, majd 1762-től Altglashütten néven emlegették a források. Magyar nevét tehát nem valamely közeli bányáról kapta, hanem a német Hütte kifejezés üvegbánya értelmű fordításából.

Miért pont ezen a helyen építettett üveghutát a pécsi püspök? Főként azért, mert itt állt rendelkezésére a legnagyobb, többségében bukkerdőség. Az 1730-as években ábrázolták először térképen a hutatelepülést „Gloshüt” néven, és ekkor valahol a mai település keleti részén, a patak mellett volt a Gasteigerek által modernizált üvegyártás központjának számító üvegcsűr. Óbányán sík- és öblösüvegeket, áttetsző és színezett üveget egyaránt készítenek, és alkalmazták a formába fúvás módszerét is. Termékeiket háti puttonyokban Püspökszentlászlón, valamint Hosszúhetényen keresztül szállították Pécsre. Ezen az úton érkezett a nyersanyagok egy része is a hutához. A fa- és vízbőség ellenére ugyanis korántsem volt az üvegekészítésnek ideális hely Óbánya, az üveg alapanyagát képező kvarchomokot ugyanis távolabbról kellett ideszállítani. Így, amikor az óbányai erdők kimerültek, az itteni üvegekészítők is tovább álltak.

Az 1750-es évek végén Philipp Gasteiger üvegekészítő mester már a mai Kisútbánya területén létesített új hutatelepülést, de húsz évvel később ott is elfogytak az erdők, és utódai Pusztabányán hozták létre a következő üvegfúvó műhelyt. A 18–19. század fordulóján az olcsóbb

köszén mellett a fa már nagyon drágának számított, ez pedig megadta a kegyelemdőfést a százéves iparág-nak. Az óbányai hutát lebontották, köveit elhordták, és mára csak a helyiek emlékezete őrzi a hajdani alapítás körülményeit. A funkció nélkül maradt irtásfalvak, így Óbánya lakosságának is más megélhetés után kellett néznie, hogy ne kelljen elhagyniuk földjeiket.

Ez komoly kihívást jelentett, Óbánya lakossága szinte teljesen kiscserélődött az 1760-as években. Az itt maradók a belterjes állattartás, a rossz földek és a rendkívül nehéz növénytermesztés mellett háziiparral foglalkoztak. Hamuzsírát főztek a még működő huták számára, taligákat, kendertöröket és egyéb faszerszámokat készítettek a környékbeli embereknek. 1845-ben 45 mesterember dolgozott a faluban, közülük

20 taligafaragó volt. A másik szakma, amelynek művelését szintén többen kitanulták, a fazekasság volt. Már 1746-ban sokan korongoztak, és agyagból készített termékeikkel rótták le adójukat a püspöki uradalom tiszttartójának. A mind dominánsabbá váló fazekasság sajátos módon alakította át a falu szerkezetét. Az egyutcás, szalagtelkes Óbányán az út egyik oldalára építették a házat és a műhelyt, a túloldalon kapott helyet a konyhakert, az ólak és az égetőkemence, valamint az iszapoló. Innen tolták át talicskával a műhelybe az anyagot, talán ezért virágzott a taligakészítés mestersege is a helyiek között.

A 20. századig inkább a szomszédos Nádasd fazekasmesterei voltak az ismertebbek, ám a pécsi Zsolnagvár beindulása és a vasedények elterjedése elsorvasztotta az ottani kézműipart. Az iparosok közül egyre többen költöztek be Pécsre, vagy álltak át a jövedelmezőbb kályhaépítésre. Az óbányaiak azonban kitarítottak, és a Mágocson, Kisvaszaron, Pécsváradon vagy Gyulajon tanuló ifjak sikerrel fejlesztették a műhelyüket hazatértük után. Termékeik közül meg kell említeni a tálasedényeket, tejeskancsókat. Utóbbiakra a Teimel, valamint a Kovács család mindig vésett keresztet a rontás elkerülésére. A népi vallásosság továbbélését bizonyítja, hogy amikor egy új tehenet először fejtek a faluban, akkor így imádkoztak: *„az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében távozzon el tőled a boszorkány és a rontás”*.

A kész termékeket egészen az 1930-as évekig gyakran gyalog szállították a közeli piacokra, Váraljára az Erzsébet-napi búcsúra, Pécsváradra a Lukács-napi vásárra, de felkeresték a szekszárdi és bonyhádi piacokat is. A háziasszonyok alig várták a portékáikkal megrakott óbányaiakat, ám többször megesett, hogy a feldühödött férj összetörte a drága árut, mert sokallta a feleség költségeit. Az asszonyokat azonban ez sem tántoríthatta el, mert ahogy egy kárászi történetből kiderül, a férj távozása után a menyecske visszatért, és egy újabb készletet vásárolt. Az 1930-as évektől a tradicionális paraszti termékek iránt meg-

nőtt a polgári érdeklődés, és ez volt az óbányai fazekasság, és egyben a falu megmaradásának a kulcsa.

Bár Óbánya lakossága folyamatosan csökkent a 20. században, mégsem jutott a szomszédos Kisújványa sorsára, amelyet lakói elhagytak az 1970-es években. A megépült bekötőútnak hála, Óbánya ma is élő település, amely 1992-ben elsőként kapta meg a Kós Károly-díjat. A csendes környezet, a festői táj sokakat vonz erre a vidékre, ahol számos látnivaló teszi tartalmassá az itt

eltöltött szabadidőt. Középkori eredetű templomát 1850-ben átépítették és Szűz Mária anyasága tiszteletére szentelték fel. A híres pécsi Angster orgonakészítő gyár 1912-ben állította fel e templomban az orgonát, amelynek a hangja ma is elbűvöli az igényes zene rajongóit. Mára az egész Kárpát-medencéből szívesen keresik fel Óbányát, hogy kiszakadjanak a mindennapok rohanásából, és belekóstoljanak a hamisítatlan, giccsnélküli vidéki mindennapokba.

SZÖVEG: DR. VARGA SZABOLCS

FOTÓ: MÜLLER NÁNDOR